

1604: UNA CITA DEL REGNE AMB LA MONARQUIA. CORTS VALENCIANES DE FELIP III¹

Mª Lluïsa Muñoz Altabert

EL present article vol ser “botó de mostra” del que ha estat una acurada anàlisi de l'única convocatòria de Corts celebrada al Regne de València durant el regnat de Felip III, essent intenció nostra, contribuir no sols a un major coneixement de la institució més representativa i distintiva de l'època foral, sinó també a la comprensió dels problemes que suportava el Regne a inicis del segle XVII. S'insereix en una línia d'investigació oberta per Joan Reglà; sota el seu magisteri, un grup d'investigadors –E. Belenguier, E. Salvador, R. García Cárcel, E. Císcar, D. de Lario, Lluís Guàia– va fer possible que, a la dècada dels setanta, el Departament d'Història Moderna de la Universitat de València publicara, en edició facsímil, els Furs i Actes de Cort amb un estudi preliminar de cada una de les convocatòries hagudes al llarg de l'època foral moderna. De totes elles, sols les de 1626 i 1645 reberen un tractament exhaustiu, anant més enllà de l'exclusiu contingut legislatiu, i endinsant-se en els processos de Corts i altra documentació complementària. En aquest sentit, les Corts de 1604 eren les úniques del segle XVII mancades d'un estudi en profunditat i és per això que, al nostre parer, resulta de fort relleu per a la historiografia del nostre País. Assenyaladament per emmarcar-se dins de les més recents tendències de la historiografia institucional, com son l'estudi del poder i les relacions que en ell s'estableixen. En aquesta línia no pot oblidar-se l'anàlisi sociològic dels grups de poder, i és per això que considerem que una de les aportacions més rellevants del nostre estudi, i fins ara no realitzada, és el tractament exhaustiu de la presència del braç militar. Mitjançant la seua assistència no sols es pot conèixer i definir el grup polític més actiu, sinó, fins i tot, els seus interessos socials, econòmics i polítics.

Per fer-ho possible ha estat escaient emprar una documentació força abundant, variada i dispersa, i sovint incompleta, la qual no sempre ha quedat reflectida, procedent tant dels diferents arxius de la nostra ciutat –Arxiu

¹ Aquest treball ha sorgit a iniciativa de les meues codirectores d'investigació, dues persones de reconegut prestigi, Carme Pérez i Aparicio i Amparo Felipo i Orts, admirades i estimades a qui dec tot el millor d'aquest treball, i el més sincer agraïment.

del Regne de València; Arxiu de la Seu; Arxiu Municipal— com de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i més concretament de la Sèrie Consell d'Aragó-Secretaria de València.² Cada una de les fonts consultades ha estat de gran interès, car, complementant-se les unes amb les altres, ens han permès copsar el tema amb una major amplitud. Així, per exemple, si la documentació dels arxius valencians ens ha informat de les qüestions relatives a la convocatòria, desenvolupament, assistències i d'altres afers, la continguda a l'Arxiu de la Corona d'Aragó ens ha permès d'una banda, enllaçar la convocatòria de Corts amb el donatiu extraordinari de 1602, i de l'altra, apropar-nos a qüestions com: mercès concedides, remissions de condemnes, o al munt de problemes que el pagament del servei originaria.

Tot i que ja a les Corts de 1301 fou estipulada una assiduïtat triennial per a convocar Corts, cap dels monarques de l'època foral moderna va respectar l'acord. Ni tan sols Ferran II, qui a les Corts de 1484-88 va ratificar els furs de Pere II del 1363 els quals recollien l'esmentada obligació.³ El fet que la convocatòria fos de prerrogativa reial, que els sobirans poguessen apel·lar a fi d'obtenir ajuts econòmics a altres alternatives de recaptació, com préstecs i donatius, que les Corts foren ensems tribuna de manteniment de l'organització político-administrativa del Regne i exponent del pactisme, tot alhora féu que la corona defugís de convocar-les. Des de l'última convocatòria el 1585 durant el regnat de Felip II, fins a la primera i única del regnat de Felip III el 1604, havien de transcórrer dinou anys en les vides d'un Regne i d'una monarquia on els interessos d'ambdós, no sempre foren, gairebé coincidents.

Ja a les darreries del segle XVI s'anà fent palès l'esgotament del cicle expansiu que va caracteritzar el cinc-cents, essent els anys de regnat de Felip III els que assistiren al canvi de conjuntura vers la recessió, vers una crisi que s'hi feu tangible al regnat de Felip IV. Així doncs la situació financera de la monarquia de Felip III no era massa afavoridora, puix que continuava essent molt alt el cost d'una política imperialista i hegemònica, mentre que les arque reials no s'engreixaven com temps endarrera, conseqüència de deutes heretats, de l'estancament dels recursos americans i de l'esgotament de la corona de Castella i resta de territoris de la monarquia hispànica. Entrebancs econòmics que palesaven les dificultats de sostenir un imperi integrat per una diversitat de regnes amb problemes i lleis particulars.⁴ La sortida immediata de la corona per a pal·liar el seu destret era, com hem dit adés, la demanda de donatius voluntaris, sempre anteposats a la possibili-

² Vull expressar la meua gratitud a Lluís Guà i Marín, per la seua desinteressada col·laboració posant al meu abast les fonts de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

³ S. Romeu Alfaro: *Les Corts Valencianes*. València, 1985, pàg. 37. E. Belenguier Cebrià: *Cortes del reinado de Fernando el Católico*. València, 1972, pàg. 7.

⁴ D. de Lario: *El conde-duc d'Olivares i el Regne de València*. València, 1986, pàg. 34.

litat d'aconseguir l'ajut mitjançant la celebració de Corts. Així, durant els darrers anys del regnat de Felip II, essent virrei el marquès de Dènia (1595-1597) el Regne en féu un de 100.000 lliures, i pocs anys després, ja regnant Felip III, tornà a comprometre's de nou amb un altre més superior, quasi quàdruple: les 387.075 lliures oferides el 1602. Servei, aquest últim, que va estar força unit a la convocatòria de les Corts de 1604.⁵

Efectivament, la demanda de la monarquia d'un donatiu extraordinari era l'oportunitat dels estaments per aconseguir del monarca la celebració de Corts, compensant-se així el perill que al Regne podria suposar-li l'oferiment de tan elevada quantitat. Ho creiem així puix en decidir-se la concessió del servei, els estaments aprovaren l'organització d'una ambaixada al rei a fi de suplicar-li la celebració de Corts, de la qual fou ambaixador don Cristòfol Sanoguera. Davant la petició del Regne, el rei demanà "consulta" al Consell d'Aragó, el parer del qual no sols fou favorable, sinó que a més a més, induïa al rei a acceptar la demanda del Regne, fent-li veure que el moment estava propici per realitzar la convocatòria: "... fuerças y hazienda están tan en su punto quanto lo estuvieron jamás...". Tot plegat, mitjançant carta de 4 de desembre de 1603, els tres estaments van ser convocats a la celebració de Corts que havia de tenir lloc a la vila de Dènia el 2 de gener de 1604.⁶ El 23 de desembre el rei feia la seua entrada a València.

Arribat el dia van iniciar-se els actes d'obertura, però només 16 persones comparegueren. Tenint en compte que s'havien tramés vora les 192 lletres de convocatòria, i que tot al llarg de la durada de les Corts s'hi comptabilitzen més de 600 assistents, en bona raó no pot qualificar-se de nombrosa aquesta primera reunió. Poc èxit va despertar el lloc destinat per a celebrar Corts! Si parem esment que l'elecció de Dènia responia a la influència que gaudia el duc de Lerma en les decisions reials, la quasi total absència dels representants del Regne podria traduir-se en una demostració de menyspreu al favorit, la prepotència del qual els imposava el seu senyoriu com a lloc de celebració. Així mateix, la previsible incompareixença reial el dia fixat per al solí d'obertura, pogué ser la causa perquè molts dels convocats es retragueren d'anar-hi a fi d'evitar les despeses que el viatge a Dènia els ocasionaria. Paral·lelament, a València, els representants dels estaments es trobaven immersos en una reunió, pel que sembla tibant i tumultuosa, amb la finalitat de tractar el canvi de seu. A la matinada del 3 de gener s'aplegà a un acord: demanar al rei la celebració de les Corts a la ciu-

⁵ Més informació al respecte del servei de 1602 es pot consultar a: "El servei de 1602. Una contribució extraordinària del Regne de València a la Monarquia", en *Les Institucions Catalanes (segles XV-XVI)*. Actes del Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Barcelona, 1994. Vol. I, pàg. 125 a 136.

⁶ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517, Fol. 1.

tat de València. Tot seguit, i sense esperar que s'alçara el dia, presentaren la súplica al monarca sota el pretext dels grans inconvenients, incomoditats i despeses que el trasllat a Dènia suposava. La inclemència de l'oratge d'aquells dies, els afavorí per acabar d'arrodonir el cúmul d'inconveniències que li presentaren. Va acceptar el rei sempre i quan s'assenyalés un termini fix per concloure les corts. No oposaren resistència els estaments, i agraïts deixaren a la voluntat reial la designació del termini, essent aquest trenta dies. En cas que foren ells els encarregats de fixar-lo tenien determinat que no fos menor de quaranta.⁷

EL SOLI D'OBERTURA A VALÈNCIA

El matí del nou de gener, aquesta vegada a València, el trompeta públic Pere Pi, juntament amb altres trompeters, tabalers i ministres de la Ciutat, van fer crida solemne als convocats perquè a les tres de la vesprada estiguessin a l'església del convent i monestir de Predicadors de l'orde de Sant Domènec, lloc elegit per al soli d'obertura.

Els actes s'iniciaven amb el discurs reial. Pel general quasi totes les proposicions contenen moltes semblances, tals com l'estima del sobirà vers als seus súbdits, les moltes demostracions en què ho va deixar sentir, i com, malgrat les moltíssimes obligacions, trobaven temps per a reunir-se amb els seus fidels vassalls. Així ens ho fa saber E. Salvador, qui en defensa de l'escassa atenció que aquest tipus de documents han rebut, ens para esment que els discursos regis "constituyen, con frecuencia, un expresivo y sintético balance de los principales acontecimientos, sobre todo de política exterior, acaecidos desde la clausura de la asamblea inmediatamente anterior".⁸ En aquest respecte, la proposició de les Corts de 1604⁹ poca cosa reflecteix sobre la política exterior de la monarquia en els darrers anys, amb l'excepció de la referència a la construcció de tres vaixells per a combatre els moros d'Alger. Aquest buit al voltant dels esdeveniments en política exterior —esdeveniments que per altra banda, sovint esgotaven bona part dels serveis de Corts—, podria deure's a que aleshores la conjuntura internacional de la monarquia hispànica no es trobava en un dels seus moments més conflictius, com ho foren els darrers anys del regnat de Felip II, amb la coalició de Greenwich (1596) entre Anglaterra, França i Holanda; car a 1598 i mitjançant el Tractat de Versalles s'aconseguí la pau amb França, i

⁷ Arxiu Municipal de València (AMV). *Manuale de Consells*. Sig. A-130. Fol. 408v^o, ARV. *Corts per Estaments*. Sig. 526. Fol. 438-441; i *Reial Cancelleria*. Sig. 516 bis. Fol. 19v^o-20v^o.

⁸ E. Salvador Esteban: "Las Cortes de Valencia", en *Las Cortes de Castilla y León en la Edad Moderna*. Valladolid, 1989, pàg. 760-761.

⁹ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517. Fol. 9v^o-10r^o.

el mateix 1604 amb Anglaterra (Tractat de Londres), essent els Països Baixos, l'únic focus que romanía encès. Tanmateix, encara que la situació pogué qualificar-se de "relaxada", la proposició bé poguera haver contingut alguna menció a la tan propera i compromesa positura, puix que al capdavant, la recent iniciada monarquia de Felip III fou la hereva del desgavell econòmic dels immediats esforços bèl·lics. Tot plegat, creiem que si la proposició de 1604 fou orientada a evidenciar les inestimables mostres d'afecte vers el Regne i la generositat d'aquest vers el servei a la monarquia amb una successió no gens menyspreable de donatius, fou perquè els consellers reials així ho estimaren, tal i com el Consell d'Aragó ho féu veure en la consulta que li va ser demanada, i així el primordial significat d'aquestes Corts per a la corona era aprofitar el que es considerava un bon moment per aconseguir de nou nova contribució econòmica del Regne. No anaren mal encaminats els que així ho besllumaren si considerem el servei que es va oferir.

Finalitzada la lectura de la proposició, fou llegida per l'Arquebisbe Joan de Ribera la resposta dels tres braços. Molt curta i res comprometedora, tal i com ho fan palès les paraules següents: "... ofrecemos lo que podemos, que es procurar con summo cuydado y diligèntia que estas cortes se attienda al mayor servicio de nuestro señor y de Vuestra Magestat, y al beneficio universal del Reyno...".¹⁰

Encara que era del interès nostre capbussar-nos en el quefer, dia a dia, de les reunions a fi d'escorcollar el que soterradament hi poguera haver, la informació continguda als processos de Corts és, dissortadament, molt limitada, tal vegada per la pròpia oficialitat dels documents. Sols així ens expliquem l'excessiva quantitat de dies de reunió que, sobre tot al braç militar, es clouen sense cap acord i cap cosa més que la llista d'assistents, o bé l'escassetat de les matèries debatudes que hi queden reflectides, i fins i tot com ho són, amb sols un apuntament del tema sotmès a deliberació, i sense fer-se menció a la manera com les discussions es desenvolupaven. És a dir, ens manca tot allò que ens permetria aprofundir en la problemàtica interna. Si bé l'existència del "nemine discrepante" al si del braç militar podria ésser una raó d'aquest exasperant buit informatiu, creiem que de cap manera podia ser l'única, apuntant-se la sospita d'una possible malfiança a deixar enregistrat al paper qualsevol cosa que pogués fer malbé la viabilitat d'una possible recompensa reial.

Un dels primers quefers al si de cada braç era l'habilitació de lloc, dies i hores de reunió. En cinc hores, habilitats també els festius, s'establí la jornada diària per al braç eclesiàstic, amb compareixença mínima de deu veus; pel que fa al braç reial, s'habilità la capella anomenada del "Capítol", i sis hores de reunió dels dies feiners. El braç militar encetà llurs juntes en la "Capella del Reis" del convent de Sant Domènec, però el fet que fos una

¹⁰ *Ibidem*, Fol. 11r^o.

capella de volta, i que al bell mig hi hagués un sepulcre amb túmul de pedra donava al indret una acústica dolenta i fou causa de la seua inhabilitació, designant-se el refectori del convent com a nou lloc de juntes, on hi haurien sessions diàries de set hores, tant els festius com els feiners, essent necessària una assistència mínima de quaranta persones en cadascuna de les reunions, perquè els acords tinguessin la vàlua com si del braç militar al complet es tractara —de no ser així, serien declarats nuls i sense efecte—. ¹¹

Dins de cada braç, el síndic actuava com a figura organitzadora de les sessions, encarregant-se de convocar, proposar, dissoldre i prorrogar-les. Pel braç eclesiàstic actuava de síndic el representant del “Capítol de la Metropolitana”, aleshores don Cristòfol Frigola, i pel braç reial el síndic del racionalat, Miquel Joan Casanova. Al braç militar, donat que no hi havia cap precedència entre els seus membres, qualsevol, fos noble o cavaller, elegit entre els que formaven el braç podia actuar com a síndic, en aquest cas en Marc Antoni Bou *olim* Pena-roja. A més a més, el síndic del braç militar, tenia una funció important, la de comandar el vot per evitar confusions o possibles alteracions.

Resolent qüestions de precedències es consumiren les primeres hores del braç eclesiàstic i reial: mentre que els primers van cloure ràpidament la qüestió, aquesta es presentava al reial molt més conflictiva, puix nombroses foren les protestes d'aquest tipus que es presentaren. El mecanisme en tots els casos era el mateix: protesta de la ciutat o vila pel seient adjudicat, deliberació del braç —amb l'absència del síndic autor de la protesta—, examen, si cal, dels exemplars de Corts passades quan l'argument defensat es refereix a l'ocupació d'un lloc preferent, i comunicació al interessat de la resolució adoptada, el qual demana acte públic de llur protesta. L'elecció dels habilitadors encarregats d'examinar les acreditacions dels síndics del braç reial, les veus de l'eclesiàstic i els drets dels assistents del braç militar, fou la següent tasca realitzada. Així mateix, es féu elecció per a altres càrrecs propis de les Corts, tals com tractadors, per a negociar les qüestions que es suscitaran, anomenats per Mateu com a “intercesores o medianeros”, els jutges de greuges, els quals jutjarien els greuges simples comesos per sa Majestat —mitjançant llurs delegats— a particulars del Regne; i els electes de contrafurs, als qui s'encarregava examinar, decidir i donar forma als greuges que es proposaren per via de contrafur. ¹² Tant el llistat dels tractadors com el dels jutges de greuges havien d'ésser presentats i acceptats pel rei, després

¹¹ Arxiu de la Seu de València (ACV) Sig. 48-49, s.f.; AMV. *Processos de Corts*. Sig. Yy-29, s.f.; ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517, fol. 13-21 i 36. Aquest horari no era inflexible, ja que a mida que s'esgotava el temps prefixat per concloure les Corts es farà necessari l'habilitació de més hores, incloses les nocturnes. Desconeixem el lloc del Convent de Predicadors destinat per a les juntes del braç eclesiàstic.

¹² L. Mateu i Sanz: *Tratado de la celebración de Cortes generales del Reino de Valencia*. Madrid, 1677, pàg. 182.

de la qual cosa, juraven el seu càrrec. Tot plegat, i com ens diu Sylvia Romeu, al sí de les Corts anava creant-se una burocràcia complexa que afavoria l'interès per la participació amb mires d'aconseguir-ne possibles influències i beneficis. ¹³

L'últim dia de gener el braç militar acordava que fossen llegits tots els capítols que fins aquell moment s'havien fet pels tractadors dels tres braços, així com els projectes dels que farien els propers dies a fi que el braç pogués admetre els més convenients. Aquells que foren admesos serien “ordenats i allargats” de la forma més adient sense “non mutata substantia” per a darrera aprovació abans que fossen presentats al sobirà. Aquest, per la seua banda, havia decidit anar-se'n a Castella el 13 de febrer i per tant els demanava major brevetat; cosa que els féu habilitar les vint-i-quatre hores del dia per concloure aviat.

Els registres del mes de febrer ens mostren com els braços desenvoluparen una activitat força important. A les reunions dels dies vuit i nou es decidia l'organització de quatre galeres destinades a “la bona custòdia i guarda de la costa marítima del present Regne...”, es derogava l'anomenat “nou impost de la seda” establert a les Corts de 1585, i s'acordava nomenar divuit persones per cada braç per fer-se càrrec de tot el referent a les galeres. A totes aquestes disposicions, s'afegí la determinada en la matinada de l'últim dia de les Corts, per la qual als “Cinquanta-quatre de la Costa” se'ls atorgava poder per assumir el pagament del servei. ¹⁴ Mentre que els braços continuaven amb les seues reunions, la impaciència del rei anava en augment. Es féu de nou palès la vesprada del 16, quan dos dels tractadors reials, don Diego de Covarrubias i don Pere Franqueza, es presentaren en ambaixada als braços a fi que tractaren el servei que havien de donar a sa majestat. De la reunió d'aquell dia, isqué la determinació d'oferir-li un total de quatre-centes mil lliures: cent mil “per rahó y causa de la celebració de Corts” i tres-centes mil lliures més, per les despeses que li ocasionava la seua estada al Regne. ¹⁵ Probablement no tardaria molt en assabentar-se del servei acordat, fent-li nodrir la seua inquietud per finir les Corts, i sense més dilació partir cap a Castella. A fi d'agilitzar els tràmits, manifestà el desig de rebre, la nit del 18, els capítols que anaven a suplicar-li. Malgrat que la totalitat de les propostes legislatives encara no havien sigut aprovades pels braços, el militar accedí “per ser de fidelidad i justicia” a presentar-li les que ja tenien resoltes pregant-li anara decretant-les, així com les

¹³ S. Romeu: *Opus cit.*, pàg. 160.

¹⁴ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517, Fol. 180,181 i 351; AMV. *Processos de Corts*. Sig. Yy-29, s.f.

¹⁵ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517, Fol. 317-318; i AMV. *Processos de Corts*. Sig. Yy-29, S.f. amés el braç reial aprovava el repartiment de 50.000 lliures en concepte de remuneració i despeses entre els presidents de les Corts.

que presentarien tot al llarg del decurs de la celebració. Sense que a la documentació conste que semblant determinació es fera pel braç reial, car el registre dels últims dos dies resta quelcom irregular, creiem que sí foren presentats els capítols al rei tal i com ho havia manifestat.¹⁶ El mateix dia del soli de cloenda, el braç reial acordà que els síndics que havien participat als treballs de Corts tindrien preferència per a la designació dels oficis front als síndics no assistents.

LES LLEIS VALENCIANES PACTADES

Des del punt de mira legislatiu, les Corts de 1604 no foren desaprovades: el seu cos legislatiu compost per 28 contrafurs, 253 furs i 198 actes de cort, a més del 38 capítols que componen el memorial elaborat per la Junta de la Costa parlen per sí mateix.¹⁷ Resulta difícil creure que aquesta ampla producció legislativa fou resultat, sols i exclusivament, de l'activitat realitzada pels braços al llarg del transcórrer de les Corts, i malgrat que no hem trobat constància documental, es podria barallar la possibilitat que els estaments començaren a esbossar-la al voltant de 1602, moment en què prengueren la decisió de demanar a Felip III la convocatòria de Corts.¹⁸

Amb la seua tasca legislativa i la seua dispersió temàtica, les Corts del 1604 reflecteixen les preocupacions dels valencians d'aleshores i també llur afany per normalitzar la vida del regne. Aquesta diversitat temàtica característica de totes les Corts suposa, a l'hora d'enfonsar-nos en l'estudi de la legislació, un dels més importants entrebancs. A fi d'aconseguir una visió, el més coherent possible, de totes les qüestions plantejades, s'ha optat d'una banda, per la lògica separació dels Contrafurs, dels Furs i Actes de Cort, fent-hi en aquestos últims un tractament conjunt per evitar la reiteració temàtica. I de l'altra, s'ha intentat agrupar la legislació en grans blocs de continguts que d'alguna manera ens semblava que assenyalaven cada una de les barnilles que componen el ventall legislatiu de les Corts de 1604, de forma que dins de cada un d'elles pogueren anar vertebrant-se qüestions més particulars. Un d'aquests grans blocs té com a fil conductor les institu-

¹⁶ *Ibidem*. Fol. 340.

¹⁷ Dels 198 actes de cort, 39 corresponen al braç eclesiàstic, 14 al militar, 93 al reial, 31 a l'eclesiàstic i militar, 20 a l'eclesiàstic i reial, i 1 al militar i reial.

¹⁸ Encara que no hi ha testimoni d'una actuació semblant, recolzem aquesta possibilitat, en el fet que a 1701, preveient els estaments una possible convocatòria de Corts per Felip V, decidiren iniciar els preparatius d'unes properes corts, els quals quedaren reflectits en els "Apuntamientos para las cortes hechos por los Electos de los Tres Estamentos, desde la sitia-da i junta de 3 de noviembre 1701", tal i com ens ho fa saber Carme Pérez i Aparicio: "El proceso de consolidación de la monarquía autoritaria y la reacción foral valenciana. La 'Junta de Contrafueros'", en *Mayans y la Ilustración*. Oliva, 1982, vol. I, pàg. 143.

cions, tant les delegades de la monarquia –Reial Audiència, Capitania General, Governació i Batllia–, com les pròpies del Regne –Generalitat i institució municipal, aquesta última desglossada en el municipi de la Ciutat de València i la resta de municipis de reialenc– tractant-se dins de cada una d'elles les respectives qüestions de funcionament, socials, polítiques i econòmiques. Els altres apartats sondegen el món de les relacions senyori-voles, les demandes de l'estament eclesiàstic, els problemes defensius i d'ordre públic, i mesures escaients al dret civil entre altres. Valorat en conjunt, el resultat obtingut pel monarca mitjançant les seues decretacions fou força positiu, puix que tant les denúncies de contrafur com la gran majoria de les propostes legislatives presentades reberen resposta afirmativa.

La presentació d'un contrafur a les Corts no era un altra cosa que la presentació d'una demanda de justícia, i per extensió, una demanda al respecte i l'observança dels Furs, Privilegis i Costums del Regne. A les Corts del 1604 en van ser presentades vint-i-vuit denúncies de contrafur. Justifica aquest elevat nombre de queixes, la conculcació progressiva de la legalitat foral per part de les institucions delegades de la reialesa i el perllongat lapse de temps que hi hagué sense que es celebrassen Corts. El Regne, mitjançant els contrafurs, es defenia de l'augment d'autoritarisme regi que des dels temps del virregnat del marques d'Aitona feia cada vegada més usual la pràctica antiforal. Vulneració dels furs fruit de la major consolidació de la projecció de l'autoritarisme regi al Regne en les seues singladures vers l'absolutisme. El major nombre de greuges presentats pels braços estigué originat per l'activitat de institucions polític-judicials tals com virregnat i Reial Audiència. Com a organismes directament depenents de la monarquia suposaven a aquesta, l'instrument bàsic per a consolidar llur sobirania. Les denúncies dels braços però, no anaven sols contra determinades actuacions de la Reial Audiència com a institució encarregada de l'administració de justícia, sinó també contra l'altra vessant d'aquesta, la relacionada amb les disposicions de govern polític dels virreis, refrendades i ratificades pel Reial Consell. Com ens remarca Teresa Canet, "la andadura conjunta del virreinato y la Audiencia ofertará a esta última un grado de participación política que sobrepasa el marco estricto de su configuración institucional".¹⁹ Així, la Reial Audiència ratificava les Reials Pragmàtiques que conscients de la violació dels Furs, pretenien finalitzar amb el problema del bandolerisme, car per la monarquia la legislació foral era la causant del permanent desordre públic. Els quatre primers contrafurs de les Corts del 1604 hi mostren la repulsa del Regne vers aquestes sistemàtiques transgressions forals com a forma de domini de la monarquia. Així va demanar-se el revocament de la pragmàtica de 29 de maig del 1586 referida a l'extirpació

¹⁹ T. Canet: *La Audiencia valenciana en la época foral moderna*. València, 1986, pàg. 93.

i persecució de bandolers i saltejadors on, entre d'altres disposicions, es posava pena de fidelitat als barons i senyor de llocs que no perseguiren els delinqüents.²⁰ D'igual manera volien que es fes, també, el revocament d'altres dues pragmàtiques: una publicada el 12 de novembre del 1596 i l'altra de 25 de febrer del 1603, en les quals es prenen mesures sobre l'extermini dels bandolers, tant d'Alzira i uns altres llocs de la Ribera com d'Alacant, determinant-s'hi penes extraordinàries a qui emparàs els malfactors, així com càstigs i desterraments per als familiars dels contraventors.²¹ S'inclouïa la petició d'anul·lament de totes les sentències i manaments realitzats en l'execució de dites pragmàtiques.²² Felip III acceptà revocar-les justificant tal promulgament sota l'anhel del bé públic i conservació del Regne, confiant-hi que cessarien els delictes que les inspiraven i que en l'esdevenidor es posaria bona cura en mantenir pacífics els termes fent perseguir els delinqüents. Tampoc s'oposà a la modificació de la pragmàtica publicada el 14 de desembre del 1602, relacionada amb l'arbitrarietat de les penes.²³ Pragmàtiques antiforals d'Aitona i Ribera a les quals no es va oposar, com tampoc a donar el seu "plau" a acusacions d'irregularitats a l'administració de justícia i altres institucions delegades, o a greuges ocasionats a la Ciutat entre altres. Sols el contrafur vint-i-tres fou rebutjat per considerar que es podia solucionar per la via judicial ja iniciada;²⁴ mentre que al sis, relacionat amb el desviament dels diners destinats a la dotació de rectories per a la instrucció dels moriscos, el rei va eludir respondre afirmativament.²⁵ Segons E. Salvador, si a Felip III li va resultar relativament fàcil acceptar la reparació dels contrafurs fou perquè en cap d'elles el patrimoni regi quedava seriosament compromés.²⁶

Pel que fa als furs i actes de cort, comptabilitzats en conjunt, 252 foren totalment afirmatius, 93 també ho eren encara que amb alguna modificació o retall en benefici reial, i pel contrari, 107 proposades –30% del total– foren les rebutjades, entre les qual s'hi troben la quasi totalitat de demandes de concessió o confirmació de suprema jurisdicció a favor d'assenyalats inte-

²⁰ C/1. Fol. 1r^o, pàg. 15. Pragmàtica publicada el 7 de juny de 1586. Les abreviatures emprades són les següents: C, contrafur; F, fur; A.C., acte de cort; E, eclesiàstic; M, militar; R, reial. El número a la dreta de la barra (/) es correspon al número del contrafur, fur o acte de cort atorgat a la publicació. El número del foli també correspon al de la publicació, mentre que el número de la pàgina pertany a l'edició facsimil.

²¹ C/2. Fol. 1v^o, pàg. 16.

²² C/3. Fol. 2r^o, pàg. 17.

²³ C/4. Fol. 2r^o, pàg. 17.

²⁴ C/23. Fol. 6v^o, pàg. 26. Es tracta d'una sentència favorable a Morvedre, on es considerava lícit el cobrament d'un impost fet per la vila en ocasió d'una compra-venda que particulars de Puçol havien fet dins el terme de Morvedre.

²⁵ C/6. Fol. 2v^o, pàg. 18.

²⁶ E. Salvador Esteban: *Opus cit.*, pàg. 799.

grants de la noblesa valenciana. Reforma institucional, actualització de salaris, defensa contra les ingerències del govern central al municipal, abastiment, regulació d'oficis, afers relatius al dret civil o a l'ordre públic i defensa costanera, foren entre d'altres moltes, qüestions que configuren un bastigi legislatiu molt semblant al de precedents legislatures, i que, una vegada més mostren quins eren els problemes del Regne.

Com a institució essencial, la Reial Audiència va ocupar l'atenció dels braços a les Corts de 1604; i vers aquesta també s'ha encaminat l'esforç investigador de Teresa Canet, al treball de la qual remetem.²⁷ La transcendència de la institució en la vida política valenciana es fa palesa pel fet que, Cort rera Cort, es tractaren qüestions amb ella relacionades, iniciatives aquestes que, juntament amb les escaients als sobirans, anaren dotant el tribunal de la seua estructura i competències adients a les sempre mudables necessitats de la societat i de la monarquia. Així doncs les tres sales instituïdes al 1585 es reduïren a dues, una per a les causes civils i l'altra per a les criminals, amb cinc i quatre doctors respectivament.²⁸ En matèria processal les disposicions s'encaminen, vers aconseguir una administració de justícia eficient, a agilitzar el sumari processal, intentant-hi evitar la lentitud, secular malaltia de la justícia. Tot plegat qüestions encaminades vers la viabilitat del organisme, el seu bon funcionament i la tan dificultosa empresa d'aconseguir la veritable justícia.²⁹

Pel que fa a la Generalitat, per tal de garantir un bon funcionament al si de la Diputació del General, calia la introducció d'algunes mesures de reforma dirigides tant a l'esmena del permanent desordre financer d'aquesta institució, com a l'afavoriment en l'adaptació a les noves necessitats que el pas del temps requeria. La regulació dels oficis de la Generalitat, i l'increment dels salaris seran, entre altres, algunes de les propostes presentades pels braços. Així doncs, una de les primeres mesures introduïdes fou la incompatibilitat en els càrrecs, de tal manera que el càrrec de diputat seria incompatible amb l'ofici de comptador, assessor o síndic, alhora que s'elimi-

²⁷ T. Canet Aparisi: *Opus cit.*, València, 1986. *La Magistratura Valenciana (s. XVI-XVII)*. València, 1990. "La Audiencia Valenciana: Estructura de poder y grupo de servicio", en *Actes del Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Les Institucions Catalanes (segles XI-XVII)*. Vol. I, Barcelona, 1994, pàg. 45-52.

²⁸ F/1. Fol. 9v^o, pàg. 32. Citat per Canet: *La Audiencia...*, pàg. 76. El braços proposaren una sala civil amb quatre doctors i una criminal amb tres, essent decret reial l'augment d'un oïdor més en cadascuna.

²⁹ T. Canet Aparisi: *Opus cit.* pàg. 79 i ss. No obstant però com ens diu T. Canet. "La estructura conferida a la Real Audiencia en las Cortes de 1604 tendría una vida efímera. Apenas tres años después de su clausura, Felipe III publicaba la Real Pragmática de la restitución, eo nova erectio de altra sala per a les causes civils –San Lorenzo el Real, 9 de agosto de 1607–. Este documento, que vulneraba las disposiciones pactadas en la legislatura anterior, supuso la vuelta al statu quo ante en cuestiones estructurales y de funcionamiento del tribunal".

nava la perpetuïtat dels oficis.³⁰ D'entre tots els oficis, el d'escrivà és el que rep una atenció major: havia de tenir l'obligació de fer constar, en un llibre anual, totes les provisions i deliberacions que els diputats adoptaren en llurs reunions, a més d'un registre de totes les execucions que es feren contra els deutors del General, i tots els actes extrajudicials que reberen, així mateix se li encomanava la tasca de fer inventari de tots els bens mobles de la Diputació.³¹

Dins de les preocupacions bategants al Cap i Casal del Regne hi troben tres grups ben diferenciats: d'una banda aquelles qüestions relatives al control reial del poder municipal; d'altra les referides a l'abastiment i altres qüestions econòmiques; i per últim un tercer relatiu a gremis, regulació d'oficis i activitats professionals. De tots ells, en sembla força interessant el primer, i és el que tractarem. Calia que la concessió d'una gràcia reial fora confirmada en Corts pel monarca, i es per això que els braços aprofiten les Corts de 1604 per a obtenir la confirmació dels Privilegis concedits a la Ciutat. Dit així sembla tractar-se d'una qüestió gairebé protocol·lària a fi d'aconseguir la ratificació reial, però a més creiem que existeix un altra intenció més o menys soterrada i de major interès per a la Ciutat, i en definitiva per al Regne: evitar la retracció reial. Efectivament, la confirmació o ratificació significava convertir un Privilegi en Fur, i per tant la impossibilitat que el Privilegi poguera ser suprimit per la monarquia. Així doncs, la denegació d'aquestes demandes de confirmació de privilegis, suposava al monarca la possibilitat de tindre les mans lliures; mentre que per a la Ciutat obtindre la confirmació suposava poder gaudir de la força del Fur. Mostrar una clara actitud de defensa front les constants ingerències del govern central en el govern municipal, és altra de les característiques d'aquests tipus de capítols. Amb les paraules "... *sia de sa mercé confirmar los privilegis ab les quals està concedida a la Ciutat de València y jurats de aquella, la llibera administració y regiment de les coses de dita Ciutat, y govern de aquella: sens que per vostra Magestat per sa real clemència, o altre official algú, per preeminent que sia, per via de inquisició se pugua inquirir ni procedir contra los dits jurats, ni algú de aquells; ni que aquells puguen ser compellits a revelar les coses que's tracten en la Cambra; e lo mateix se entenga del racional e syndic, subsyndichs, advocats, y escrivà de dita ciutat; ni puixen regoneixer los llibres de dita Ciutat, ni manar al escrivà de la Sala, que no reba provisions ordenades per los dits jurats; ni manar al altres official, que no despachen albarans, ni facen altres coses en perjuhi de la dita llibera administració concedida a dits jurats...*", la Ciutat es defensava de la trajectòria autoritària, iniciada feia temps per la monarquia cap el govern municipal; deixava clara la seua protesta i la protecció dels seus

³⁰ F/85. Fol. 19v^o, pàg. 52, i F/97. Fol. 20v^o, pàg. 54.

³¹ F/87 al 90. Fol. 20r^o, pàg. 53.

drets forals. El monarca confirmava els Privilegis continguts en el capítol i manava als seus oficials llur observança i degut acatament; cosa que no pot traduir-se en la promesa d'un futur canvi d'actitud de la monarquia. Dissortadament per al Regne, les intromissions monàrquiques continuarien essent una constant fins a la fi de l'època foral.³²

Al igual que les Corts suposaven una de les millors plataformes per a reivindicar el derogament de tota pragmàtica que fins al moment s'hagués publicat sense ajustar-se a la legalitat foral, així també eren el lloc idoni per introduir-hi les disposicions adients que evitassen el trinomi pragmàtica –contrafur– ambaixada. A tal fi, al fur 28, es va sol·licitar que abans de llur publicació les pragmàtiques foren revisades pels síndics i advocats dels tres estaments, en un intent de previndre's de l'entrada en vigor de qualsevol manament il·legal. La petició de cap manera fou acceptada pel monarca, ja que, si bé féu una crida als seus oficials perquè respectaren els Furs i Privilegis del Regne, tanmateix, silenciava les mesures que els braços volien introduir per evitar contrafurs d'aquesta naturalesa.

Am la fórmula respectuosa "*Sa Magestat mana a son Lloctinent General, que en les occasions justes no'ls faça algú impediment*", Felip III contestava la petició feta pels braços a fi que els ministres reials no poguessen impedir de cap manera les ambaixades que la Ciutat remetia a la Cort. Als capítols de contrafur ja hi havia manifestat llur queixa per l'esmentada obstaculització, i ara se'ls plantejava de nou el mateix tema, prova inequívoca de la inquietud que patia la Ciutat front les transgressions forals. Destacar la tírria que tal qüestió suscitava al monarca, perquè, com definir quines en serien les "occasions justes" que, a més, hauria de considerar el virrei?³³

Les intromissions de la monarquia en el govern municipal, que des del temps de Ferran el Catòlic es feien més habituals de dia en dia, es troben també en un acte de cort del braç reial, on es demanava que el rei deixara lliurement al Consell per nomenar els síndics de la manera que consideraren més oportuna; resulta significativa la resposta de Felip III: "*Plau a sa Magestat, ab que tostemps resten les dos syndicats divisos y triennals, y que a Francisco March se li prorrogue per altre trienni*". Acceptava Felip III el contingut del capítol; no podia negar llur llibertat, pels Furs reconeguda, però les condicions imposades al decret parlen per si mateixes de quina era la seua predisposició al respecte.³⁴ En altre capítol, acceptat pel rei, es de-

³² F/62. Fol. 16v^o, pàg. 46.

³³ F/60. Fol. 16r^o, pàg. 45. També es presentà la petició perquè la resta de ciutats i viles del Regne poguessen enviar ambaixades a la monarquia sense cap entrebanc. F/222. Fol. 42r^o, pàg. 98.

³⁴ A.C.R/6. Fol. 62v^o, pàg. 137. Els dos síndics a què hi fa referència el monarca són, sens dubte, el síndic "cameralis" i el síndic "rationalatus", els dos sindicats en què el 1599 Felip III desdoblà l'ofici de síndic. D'altra banda, el fet que el monarca faça menció expressa de Francisc March dona lloc que ens preguntem si no en seria aquest un col·laborador seu.

manà la no intromissió ni del Lloctinent General, ni de la Reial Audiència, ni de cap jutge per preeminent que fóra, en la provisió d'oficis de la Ciutat, per ser aquest afer competència pròpia dels Jurats o altres oficials de la Ciutat.³⁵

Els quasi cent capítols presentats a les Corts pel braç reial, referents a qüestions privatives dels diferents municipis de reialenc, en són una bona prova de l'interès en aconseguir, tant la solució a llurs problemes com l'adequació de les institucions i les activitats econòmiques a les noves necessitats nascudes del desenvolupament de la pròpia organització municipal; al temps que l'interès per facilitar el comerç, minorar la fiscalitat i obtenir franquícies.

La defensa de la costa constitueix un dels temes més rellevants de les Corts del 1604, de fet, aquestes Corts podrien ser singularitzades per l'ambició i primmirat intent de solucionar la greu vulnerabilitat del país en la defensa litoral. En torn d'aquest assumpte, es polaritzen tot un grup de capítols orientats a la creació, organització i finançament d'una petita flota de quatre galeres patrulleres del litoral valencià. S'encarregaria una Junta interrestamental d'electes que, pel seu nombre fou coneguda com a "Junta dels Cinquanta-quatre de la Costa" (divuit de cada braç), la qual si bé fou creada perquè disposàs el més adient a la protecció costanera, fou comissionada també perquè es fera càrrec del pagament del servei, i per tal cosa es constituïa ensems com a Junta del Servei.

Seguint a Lluís Guà, tot i que segons els Furs la jurisdicció directa sobre la costa requeia en el rei, era competència del Regne finançar la seua defensa. Davant la falta evident d'una organització militar efectiva, els primers intents de racionalització tingueren lloc a les Corts del 1528 —on s'hi troba el precedent de la Junta d'Electes de la Costa— amb la creació d'una Junta especial per a la defensa, essent la Generalitat encarregada de fer front a les despeses, amb la facultat d'imposar nous tributs sobre el tràfic de mercaderies. La Junta no tingué continuïtat a les Corts dels anys 1533, 1537 i 1542, i no fou fins a les Corts del 1547 quan de nou es va designar una Junta de vint-i-quatre persones, amb un ampli poder de decidir sobre les qüestions defensives, i finançada amb un impost sobre la seda. Al respecte, Lluís Guà puntualitza, que la creació d'aquesta Junta no pot entendre's com la cessió de la monarquia al Regne d'una important parcel·la de poder, com ho és la defensa costanera, car la monarquia no abandona els mecanismes de control, i així, condició prevalent per a totes les juntes successives serà la presidència del virrei per decret reial. A les successives Corts la estructura de la Junta, amb la salvedat de la variació del nombre de membres, continuava essent la mateixa, i es mantenia la provisionalitat, ja

³⁵ F/57. Fol. 16v^o, pàg. 45.

que la vigència de les Juntes sempre restava finida davant una nova convocatòria.³⁶

En 1604 la qüestió defensiva de la costa fou ampliada pel que fa a l'àmbit marítim amb la dotació de quatre galeres per a "la bona custòdia i guarda de la costa marítima, i per fer-se càrrec de tot el referent a les galeres determinaren crear la 'Junta dels Cinquanta-quatre de la Costa'". El nombre de membres que habitualment solien compondre aquest tipus de juntes (al voltant de la vintena), es va més que duplicar, increment que al nostre parèixer estigué més vinculat al desig de l'oligarquia valenciana per assolir, entre altres objectius, els càrrecs de les galeres, donats els privilegis i prestigi derivats, que amb l'envergadura de la tasca en un principi encomanada, la defensa costanera, car una junta molt nombrosa fàcilment pot esdevenir una junta inoperant.

L'afer de la Junta resta plasmat al "Memorial dels drets que ha paregut se deuen novament imposar en lo present Regne per al sustento de les dites quatre galeres";³⁷ memorial que s'articula en quaranta "items", fent referència els dinou primers a les fonts de finançació per a la dotació de les galeres, i ocupant-se els restants de qüestions intrínseques dels vaixells, a més de tres que al·ludeixen a la dinàmica interna de la Junta. El seu afer pel que respecta a la seua primera comanda, l'organització de les galeres, fou com hem dit adés molt acurat; d'una banda s'havia de fer viable el manteniment dels vaixells, i a tal fi es feia escaient l'establiment d'una considerable quantitat d'impostos sobre diferents mercaderies, puix que sols amb el tradicional de la seda que sovint s'havia emprat era del tot insuficient. Si fóra necessari s'introduïrien més, però si contràriament ja no calgués el bastiment de les naus, sols restarien en vigor la part escaient a la custòdia marítima, i la dels deutes de compra i manteniment de les naus. Pel que fa a qüestions intrínseques dels vaixells, es posà especial cura no sols en aconseguir de la forma més profitosa possible tot el relacionat amb llur abastiment, galiots o permisos d'utilització de drassanes alienes al Regne, sinó també en tot allò referent a la dependència i comandament de les galeres. Es volia evitar llur utilització en altres comeses que no foren les pròpies de la custòdia del litoral, tanmateix els capítols d'aquesta mena més comprometedors per a la monarquia no foren acceptats per Felip III, essent possiblement aquesta la causa de què el projecte de les quatre galeres no arribara a bon port. Efectivament, malgrat tot, mai es féu realitat el projecte de

³⁶ Ll. Guà Marín: "El sistema defensivo del País Valenciano en la época de los Austrias: La Junta de Electos de la Costa", *Ciudad y Mar en la Edad Moderna*. Cartagena, 1984 (inèdit). Juan F. Pardo Molero: "La Defensa del Imperio. Política Militar en la Valencia de Carlos V. Tesis Doctoral, Universitat de València, curs 97-98 (inèdita).

³⁷ Memorial inclòs a la publicació dels furs i actes de cort, tal i com apareix a l'edició facsímil de: *Las Cortes valencianas de Felipe III...*, pàg. 111-116.

dotar al Regne de les quatre galeres, puix que ni es construïren, ni foren comprades, encara que sí s'imposaren i pagaren els drets destinats per aquest fi, de la qual cosa hi ha constància que es féu fins a inicis del segle XVIII. Tal vegada determinades circumstàncies impediren al rei desprendre's dels quatre vaixells de l'esquadra de Nàpols, destinats a ser comprats pel Regne atesa la manca de drassanes adients per a la seua construcció. O tal vegada, el Regne no s'interessara massa en engegar el projecte, car els decrets reials no el beneficiaven, puix que modificaven en bona mesura el seu objectiu: tenir galeres exclusivament per a la defensa de la costa sense obligació d'eixir del litoral valencià, i comandades per naturals del Regne amb independència del generalíssim de la mar de sa majestat.³⁸

Segons Charles Lea, la situació dels moriscos havia empitjorat considerablement des que Felip III ascendí al tron. La indecisió de son pare dugué en conseqüència que la possibilitat d'expulsió s'hagués anat ajornant des que al 1582 fou esmentada per primera volta. Al 1595 un nou intent d'aconseguir l'adoctrinament dels moriscos es va materialitzar en l'Edicte de Gràcia del 1599, el qual es mostrà ineficaç fins al punt que a les darreries de 1601 l'Arquebisbe Ribera insistia en la inutilitat d'aquest. Serà convenient apuntar que tant el virrei-arquebisbe com el preferit del rei, el duc de Lerma, es mostraven en actitud favorable devers l'expulsió, i malgrat que a gener del 1603 aquesta estava quasi perfilada fins al punt d'haver un esbós de pragmàtica "cuya tibieza relativa trasluce el temor generalizado de provocar una rebelión", el projecte va quedar en no res.³⁹

Així doncs, encara que possiblement la qüestió morisca estigués latent en l'ambient de les sessions parlamentàries, a la documentació no hem trobat indicis que besllumaren alguna inquietud per part dels senyors de vassalls moriscos, o per part del braç reial, relatius a possibles esdeveniments futurs. Tal vegada, al procés del braç eclesiàstic pogué haver alguna cosa, però malauradament aquest no es conserva en l'actualitat.

Un fur i un acte de cort són els dos únics capítols referents als moriscos valencians entre més de tres centenars de propostes legislatives presentades al monarca. El fur hi fa referència als problemes haguts com a conseqüència del desviament dels diners destinats a la dotació de les rectories dels moriscos devers altres necessitats, qüestió aquesta que ja fou tractada dins dels capítols de contrafur, i que també es presentà per la via dels furs.⁴⁰ Amb tot, si dues vegades li fou presentat l'assumpte, ambdós fou eludit pel monarca. L'acte de cort presentat pel braç reial, tampoc no obtingué del monarca una immediata decisió, puix que fou desviada al Lloctinent Gene-

³⁸ BUV. Manuscrits, 803 (Exp. 26).

³⁹ H. Charles Lea: *Los moriscos españoles. Su conversión y expulsión*. Estudi preliminar i notes a cura de R. Benítez Sánchez-Blanco. Alacant, 1990, pàg. 305-322.

⁴⁰ F/122. Fol. 24v^o, pàg. 62.

ral. El contingut d'aquesta proposició palesa el temor i malfiança haguts a la ciutat de Xàtiva pel fet que el raval dels nous convertits, anomenat Sant Joan, estigués clos per muralles que s'hi tancaven de nit. Així doncs, volien l'enderrocament de la part del mur que enfrontava amb els ravals dels cristians vells, part coneguda com "les barreres".⁴¹

En matèria de relacions senyoriales, ens trobem amb un considerable nombre de peticions de confirmació de la suprema jurisdicció, mer i mixt imperi, a favor de diferents senyors territorials, la qual cosa constitueix, sens dubte, una ofensiva per consolidar i ampliar el règim senyorial. No obstant això, d'un total de divuit sol·licituds,⁴² només en dos d'elles es rebé una resposta afirmativa per part del rei. Aquestes foren les que es requerien per al duc de l'Infantado, un dels vuit grans magnats del Regne, i per al comte de Vilallonga, don Pere Franqueza —segons Casey, favorit de Felip III—. ⁴³ Pel que fa a la confirmació i autorització dels privilegis concedits pels avantpassats de Felip III a diversos membres de la noblesa, es fa palesa la reserva del monarca a un atorgament, a ulls clucs, del seu consentiment. En forma semblant a l'anterior grup, el decret reial es posposava a l'examen dels privilegis.⁴⁴ Hi hagué, però, una sola excepció on l'aprovació fou immediata, la feta al seu privat, el duc de Lerma i marquès de Dènia. Resulten significatives les dates de la quasi totalitat de les gràcies que gaudia el favorit, ja que exceptuant-ne la donació feta pel rei don Joan de Navarra el 8 de març del 1431 a Diego Gómez de Sandoval, comte de Castro, del comtat de Dènia i lloc de Xàbia, tots els restants privilegis continguts al capítol foren atorgats a la mort de Felip II.⁴⁵

Uns altres tipus de demandes són les relatives a les confirmacions de compra-venda de viles, baronies i llocs del Regne, i en matèria de competències jurisdiccionals, el rei acceptava totes les propostes de llei que se li presentaren. D'altres qüestions d'interès del braç militar fan referència a l'actuació de Felip III com a mitjancer en contenciosos per qüestions jurisdiccionals; aspectes relacionats amb la caça, l'aigua de reg, medicació de terres, etc.

Seguint a Joan Brines, i ja més recentment a F. J. Palao, des que al segle XIII s'introdueix la legislació reguladora del procés d'amortització eclesiàstica, la seua observança i modificació es veié supeditada a les necessitats financeres de la monarquia, i així la major o menor rigurositat en la seua política fiscal donava lloc a un avanç o retrocés de l'amortització. Privilegi

⁴¹ AC/R/17. Fol. 63v^o, pàg. 140.

⁴² F/130 a 136. Fol. 28v^o a 30r^o, pàg. 70-73; F/138 a 141. Fol. 31r^o-v^o, pàg. 75-76; F/145 a 147. Fol. 32v^o a 33r^o, pàg. 78-79; F/160. Fol. 35v^o, pàg. 86; A;C/E-M/22. Fol. 74r^o, pàg. 161; A;C/E-M/30. Fol. 75r^o, pàg. 163; A;C/E/34. Fol. 58r^o, pàg. 129.

⁴³ J. Cascoy: *El Reino de Valencia en el siglo XVII*. Madrid, 1983, pàg. 110.

⁴⁴ F/157 a 159. Fol. 34v^o-35r^o, pàg. 82-83.

⁴⁵ F/162. Fol. 35v^o-36r^o, pàg. 84-85.

d'amortització i pagament dels drets corresponents eren requisits imprescindibles per poder considerar legalitzada la definitiva incorporació dels béns a les mans mortes. La institució encarregada de la gestió dels permisos d'amortització fou, des del 1488, els jutges denominats de visita, en substitució del Batle, amb aquestes competències fins el moment; però a més, existia una altra via per obtenir-los: la petició en Corts com a gràcia especial.⁴⁶ A les Corts del 1604, una part important del capítols presentats pel braç eclesiàstic tenen per objectiu rebre de Felip III l'autorització perquè determinades esglésies i monestirs poguessen adquirir béns francs dels drets d'amortització i segell. El vist-i-plau d'un permís d'amortització amb franquícia de drets comportava una doble conseqüència: d'una banda l'alienació dels béns de reialenc a l'estament eclesiàstic àdhuc d'un enrariment del mercat de terres i béns diversos; i de l'altra, una minva del recapte d'ingressos que per l'esmentat concepte engrossien les arques reials. Si bé el rei no es va negar a la petició, la seua cautela va manifestar-se en la considerable minva de les quantitats demandades, i així aquestes es van veure retallades a la meitat, a excepció de la Seu de València i de l'església de Lliria.

Dins del grup de capítols relacionats amb el dret civil, hi ha uns quants relacionats amb el marc jurídic de la família. Per a comprendre'ls considerem força interessant remetre'ns al treball que al respecte realitzà Rafael Benítez, del qual ens hem servit per introduir-nos en un tema tan específic com aquest.⁴⁷

A fi de tallar amb els plets suscitats pel Fur 17 "Solutio matrimonio", en el qual es disposa que les donacions fetes en matrimoni cert no s'hagueren de manifestar una vegada realitzades les esposalles, va determinar-se que l'esmentat fur sols s'hauria d'observar en el cas de les donacions simples o en contemplació de matrimoni incert.⁴⁸ Respecte del Fur 6 "de exovar" es disposava que, havent-hi fills de l'avi, s'impossibilités succeir en els béns d'aquest a la neta casada i dotada, o la mare que hagués sigut dotada.⁴⁹ D'altra banda, era el marit qui administrava l'aportació econòmica de la dona, dot o exovar, per ser ell qui suportava la càrrega del matrimoni; però en circumstàncies determinades, com sentència de divorci a favor de la muller, l'esposa podria reclamar la devolució de la dot abans la mort del cònjuge. En aquestes Corts, el braç militar intentà sense aconseguir-ho, que

⁴⁶ J. Brines Blasco: "El proceso de amortización eclesiástica en el País Valenciano", *Estudios*, n.º 3, pàg. 5-30. València, 1974. F. J. Palao Gil: "La legislación foral valenciana en materia de amortización eclesiástica: estudio normativo", en *Anuario de Historia del Derecho Español*, Madrid, 1993-1994, pàg. 787-845.

⁴⁷ R. Benítez Sánchez-Blanco: "Familia y transmisión de la propiedad en el País Valenciano (siglos XVI-XVII). Ponderación global y marco jurídico", en *Poder, familia y consanguinidad en la España del Antiguo Régimen*, 1992, pàg. 35-70.

⁴⁸ F/213. Fol. 41r, pàg. 95.

⁴⁹ F/216. Fol. 41v, pàg. 96.

fins que la sentència no fos ferma, el marit no tingués l'obligació de restituir la dot. Havent causa de divorci pendent, el marit podria exigir el cobrament de la dot no pagada, i tan sols tindria obligació de passar manutenció per aliments a la muller.⁵⁰ Per últim, s'establia que sols s'entendria exclosa la legítima quan expressament es manifestàs al testament.

* * *

De tots es conegut que els furs i actes de cort publicats no suposen la totalitat dels temes tractats en les diferents reunions dels braços. Hi havia moltes d'altres qüestions que no aplegaven al monarca; siga per haver-hi estat rebutjades prèviament pels mateixos braços, o per no haver rebut llur assentiment donada la limitació del temps de les Corts. Encara que aquests afers no adquireixen rang de llei i en són arraconats, ens sembla pot ser-hi interessant fer-los de lleu. Donat que no podem tractar aquí tots ells, ens hem decidit incloure alguns com a mostra.⁵¹ Així doncs, i per enllaçar d'alguna manera ho farem amb les relatives al dret civil, últimes qüestions legislatives tractades. Que la muller sense béns parafernals pogués disposar de la quinzena part dels béns dotals per al sufragi de la seua ànima, fou un projecte de llei que no va contemplar-se a la legislació del 1604, encara que sí hi apareix a la del 1626.⁵² Per causes que desconeixem no fou presentat com a tal acte de cort dels braços eclesiàstic i reial, encara que tots dos havien aprovat la proposta, tal i com indica la nota al marge continguda en la documentació.⁵³ Pel que fa a l'abastiment ens trobem per exemple, que ni el virrei, batlle o qualque altre oficial reial no poguessen donar llicències per traure forment del Regne, i respecte a l'esfera econòmica, intents per evitar la eixida de diners del Regne. Que als oficis de la ciutat de València on concorregueren els cavallers poguessen fer-ho també els nobles, i que a l'igual pogués fer-se a les demés ciutats i viles reials, és una proposta que va quedar al calaix i que a més hi consta el seu rebuig.

⁵⁰ A.C/M/10. Fol. 60v, pàg. 134. Citat per R. Benítez: *Opus cit.*, pàg. 55.

⁵¹ La documentació prové de l'Arxiu Municipal de València. Al final del lligall de les Corts de 1604, amb signatura yy-29, es troben reunides allò que creiem són les propostes realitzades pels tractadors de Corts prèvies a l'aprovació pels braços. Un document semblant no hi apareix a la documentació pertanyent al braç militar, com tampoc a l'eclesiàstic, la qual cosa, juntament amb algunes anotacions al marge ens fa pensar que aquest manuscrit correspon a l'exemplar que el braç reial utilitzava en llurs reunions.

⁵² *Cortes del reinado de Felipe IV. Cortes Valencianas de 1626*, edició facsímil i índex a cura de Dámaso de Lario Ramírez. València, 1973. Fur 58, pàg. 51.

⁵³ AMV. *Processos de Corts*. Sig. yy-29. Acords del braç reial. n.º 87.

LES DEMANDES DE NATURALITZACIÓ I LEGITIMACIÓ

Aquesta convocatòria, fou també aprofitada per a demanar l'habilitació com a naturals del Regne a diverses persones. Donat que sols els nascuts dins les fronteres n'eren considerats com a naturals, calia obtindre la "naturalització" per a gaudir de les mateixes prerrogatives que els nascuts al Regne, entre elles la possibilitat de participar en unes futures Corts, o desenvolupar un càrrec en qualsevol institució regnicola. La majoria dels naturalitzats en aquestes Corts, eren fills legítims de naturals del Regne nascuts fora d'aquest mentre els pares servien a la monarquia. No és el cas aquest del nét del duc de Lerma, don Francesc Gómez de Sandoval i Rojas, per al qual es demana l'habilitació com a originari del Regne en virtut de "... les moltes obligacions que té lo present Regne a don Joan de Sandoval y Rojas, duch de Lerma y Marqués de Dénia, per les mercés que per son medi ha fet u fa de cascun día la Magestat de rey nostre sennor al present Regne...".⁵⁴

Aprovar la legitimació de fills il·legítims era altra tasca que els braços desenvolupaven en les reunions abans d'alçar la proposta al monarca per a obtindre la seua decretació. Aquest tipus de demandes, obeeixen fonamentalment a l'interès del pare d'equipar-los als fills legítims si els tenia i així poder fer beneficiari dels privilegis de la seua herència al fill hagut fora del matrimoni, fill il·legítim per tant i sense cap tipus de dret. A més a més, però, en alguns casos, com per exemple el dels fills il·legítims de don Joan Alfons de Milà i Aragó, comte d'Albaida aleshores ja mort, a més de gaudir de tots els "privilegis, llibertats immunitats y prerrogatives que los veritaders nats y procreats de legítim y carnal matrimoni", se'ls demanava fruit senyaladament del "privilegi militar". Fins un total de dues-centes setze demandes de legitimació foren presentades al rei, de les quals cent vuitanta no hi consta a la documentació que reberen l'aprovació reial, essent el decret més habitual "Plau a sa Magestat sens perjuy de tercer" o "Plau a sa Magestat sens perjuy de successor per vincle o ab intestat". En general, el plantejament d'aquestes propostes era similar en totes elles, essent elements invariables: nom i cognom del fill il·legítim i del pare, i especificació de l'estat civil dels pares en el moment de la concepció; tan sols en una demanda apareix el nom de la mare. Pel que fa al ventall social, sembla ésser prou ample, ja que ens trobem des de la petició per a legitimar a fills de rellevants famílies, com els Borja o els Milà d'Aragó, fins a la legitima-

⁵⁴ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517. Fol. 218° a 220°; ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 516 bis. Fol. 608° a 619^v; AMV. *Processos de Corts*. Sig. yy-29. Reunions del 13, 14, 17, 18, i 19 febrer.

ció del fill d'un obrer de vila, passant per la demanda per a fills de notaris, cirurgians, metges, doctors en drets, i fins i tot d'un capellà.⁵⁵

EL SOLI DE CLAUSURA

La vesprada del vint de febrer tingué lloc el soli de cloenda. L'oferta li fou llegida al rei en alta veu pel secretari reial del Consell Suprem d'Aragó, Domingo Ortiz.⁵⁶ Per gratitud, encara que en justícia no hi havia l'obligació de servir per ser els habitants del Regne francs de qualsevol imposició forçosa, li oferien 100.000 lliures en moneda reial de València, la tercera part de les quals, 33.333 lliures, 6 sous i 8 diners, s'emprarien en satisfer els agreujats i saldar deutes que amb el Regne s'hi tenien.⁵⁷ Des de les Corts de Ferran II de 1510, i tot al llarg del segle XVI la quantitat oferida va mantenir-se en cent mil lliures, tanmateix la situació canvià el 1604, car a més a més d'aquest donatiu ordinari en foren oferides 300.000 lliures amb caràcter extraordinari. Tot plegat foren 400.000 mil lliures el muntant del servei de 1604 que el Regne es comprometia a pagar; gran esforç econòmic, puix que només dos anys abans s'havien compromés en un altre no menys quantios.

S'encetaria el pagament d'aquestes quatre-centes mil lliures a partir de l'1 de gener de 1605, amb la primera anualitat de les setze en què va estar dividit el servei. Totes elles haurien de fer-se efectives dels béns de la Generalitat i de ser possible i escaient, del sobrant dels nous drets que s'havien imposat per al manteniment de les quatre galeres, custòdies de la franja costanera del regne. Donat el cas que amb açò no hi hagués suficient, la "Junta dels Cinquanta-quatre" estava facultada per a imposar-ne de nous o bé augmentar els ja existents, sempre i quan no es fes sobre les moreres o altres arbres.

Una lectura precipitada de les paraules amb què Felip III contestava a l'oferta, ens podria fer creure que el monarca no consentia l'assignació de la tercera part del servei de cent mil lliures per a deutes i agreujats. Tanmateix en aquestes Corts el rei acceptava la condició que li imposaven. A les Corts precedents, es pot comprovar, i així ho feu S. Romeu, com la detracció d'una certa part del servei per aquest fi, fou una clàusula que sovint provocà les queixes dels reis, car veien minvada la quantitat prevista.⁵⁸

⁵⁵ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517. Fol. 240-247; 14 de febrer de 1604; AMV. *Processos de Corts*. Sig. yy-29, 14 febrer 1604; ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 516 bis. Fol. 597-607.

⁵⁶ *Ibidem*. Fol. 620°-630° i *Las Cortes Valencianas de Felipe III...*, pàg. 181-190.

⁵⁷ En fer una ullada ràpida per les predecessores Corts, podem adonar-nos que des de les del 1533 aquest capítol es reproduïx quasi al peu de la lletra i amb una similitud gairebé coincident d'ençà les del 1564.

⁵⁸ S. Romeu: *Opus cit.*, pàg. 134.

Sembla lògic el rebuig d'aquesta clàusula, ja que a més d'un minorament del servei, suposa en un monarca autoritari l'acceptació de condicions, i per tant ha de presentar-se el consentiment disfressat de gràcia concedida al Regne a mode d'excepció. Amb tot això, l'oferta fou acceptada per Felip III amb condicions i demandes, i per tant les Corts eren prorrogades, tal i com demanaren els braços, per al 20 de maig a la Seu de València a fi de concloure amb tot el que s'especificava en l'oferta, la qual hauria d'entendre's al peu de la lletra sense cap altra interpretació.

Ensems, el Regne de València aprofitava la celebració de Corts per a demanar al monarca clemència reial per a tota persona processada per la justícia. Demanda que apareix a l'apartat de l'oferta denominat "Remissió" i al fur 230. No obstant això creiem que els mecanismes per a rebre aquesta gràcia eren molt més elaborats que no la sola formulació d'un perdó generalitzat. Havien d'elevat al monarca la petició particular tal com es dedueix de la relació de tots aquells que per a la Reial Audiència eren candidats a rebre l'absolució reial. Relació inspeccionada pel vice-canceller de la Corona d'Aragó, Diego de Covarrubias, i pel virrei electe, el marquès de Villamizar, don Joan de Sandoval i Rojas –malgrat no haver jurat encara el seu càrrec–. Tots dos enviaven l'expressió del seu parer al monarca per al seu dictamen; el seu perdó s'esperava a canvi d'una compensació econòmica, justificada per la greu estretor que patia la Tresoreria Reial. Setze foren les peticions admeses, i per les composicions imposades (entre les 525 i les 50 lliures), suposem que la Tresoreria pogué recaptar un total de 1.750 lliures.

LA PUBLICACIÓ DELS FURS

Segons el dietari de mossèn Porcar el 27 de febrer de 1606 començaren a publicar-se els furs, llegint-se a la plaça de la Seu.⁵⁹ No creiem, com hom diu de les Corts de 1604, que foren closes sense que les propostes legislatives hagueren rebut llur sanció reial, la qual cosa suposava per tant un greu precedent. D'una banda perquè segons el viatger francès Joly, testimoni directe de la cerimònia de clausura de les Corts, els furs i actes de cort li foren llegits al rei; d'altra perquè el dia del soli de cloenda el monarca ja coneixia les propostes legislatives, puix que dos dies abans els braços acceptaren mostrar al rei els capítols que li anaven a suplicar, pregant-li anara decretant-los. De no haver sigut així, és a dir d'haver-se clos les Corts sense les decretacions, haguera suposat un greu precedent, i com a tal

⁵⁹ J. Porcar: *Cosas evengudes en la ciutat y regne de Valencia. Dietari de... capellà de San Martín (1589-1629)*. Transcripció i pròleg de Vicent Castañeda Alcover, vol. I, Madrid, 1934. Assentada 390.

creiem quasi obligatori qualsevol tipus de reacció per part dels braços, encara que fos mitjançant fórmula de protesta, de la qual no hem trobat cap constància a la documentació. Altra qüestió és si Felip III isqué cap a Castella sense que els decrets estigueren signats i registrats per escrits oficialment, la qual cosa pogué ser possible donada la pressa que el rei tenia per anar-se'n, cosa que feu el matí del 21 de febrer de 1604.

Altrament, una referència de les Corts de 1604 feta a les de 1626, pot fer creure que el Regne no pogué exercir el dret de rèplica, és a dir, obtenir del monarca les esmenes o millores dels decrets reials que no complaien als representants del Regne perquè no s'hi obtenia una resposta positiva. L'esmentada referència fou donada pel braç militar d'aleshores com a conseqüència de la seua oposició a que el servei es considerés ja deliberat i aprovat "fins tant se haje vist en lo present estament les decretates de Sa Magestat..."; justificaven la seua postura dient que no havia estat intenció seua "ofendre el rei, sinó evitar que es repetís el que succeí en les Corts de 1604, en les quals, en enviar-se tard les decretates no va poder posar-s'hi cap rèplica...".⁶⁰ Pel que ens sembla conscient o inconscientment, el braç militar va donar un argument equivocat, car a la documentació hi consta que el procediment de rèplica sí fou posat en pràctica pels braços del Regne, encara que malauradament, no ens és factible aportar la data per mancar-ne al document. Data que ens permetria treure l'entrellat al trencaclosques, puix sabriem si fou el rei o el Regne qui causà la demora en deixar conclosa una tasca pròpia de les Corts. Haurem de tenir en compte que s'havia determinat l'inici del pagament del servei l'1 de gener del 1605, i és lògic pensar que si el rei desitjava rebre'l tindria bona cura en finalitzar les funcions que li pertanyien. Per part del Regne podríem suposar que un allargament en la conclusió pogués ajornar la data d'inici del pagament del servei, car si considerem les notes de mossèn Porcar, el resultat de les Corts de 1604 va suscitar al Regne una veritable impopularitat, amb comentaris d'haver traït la Pàtria. Malgrat tot, per la forma com els braços es dirigiren al monarca a fi d'aconseguir millorar alguns dels seus decrets no sembla que cap anomalia s'hagués produït a les Corts. Se li suplica reformar i millorar els decrets fets als capítols continguts en el memorial que se li presenta per a que siguin conformes al que se li suplica.⁶¹ El memorial esmentat és un seguit de xifres, una darrera l'altra que no es corresponen amb l'enumeració feta als capítols publicats, tal i com hem pogut verificar, per haver-hi comentari en tres d'ells. El que podem dir és que fou demanada l'esmena d'un total de 57 capítols, els quals suposen el 12'6% de la legislació total, xifra que no estimem com una manifesta desaprovació dels braços a les sancions reials. De totes elles, 25 foren acceptades, 26 es denegaren, sols en 2 fou accepta-

⁶⁰ D. de Lario: *Opus cit.* pàg. 90-92.

⁶¹ ARV. *Real Cancellaria*. Sig. 516 bis. Fol 642 (sense data).

da part de la proposta, i tres d'ells manquen de resposta al document en què es donen les respostes reials.⁶²

El ben segur és que la tramesa dels furs originals i signats pel rei, aplegaren al Regne amb posterioritat al 26 de setembre del 1605, ja que amb aquesta data isqueren d'Olmedo dues notificacions, una destinada al virrei i l'altra a l'escrivà reial, en les quals se'ls notificava l'enviament de la legislació. Després d'alguns problemes pel segell, el darrer dia de febrer de 1606 es conclougué la publicació, i a 1607 la legislació emanada de les Corts del 1604 romangué ja impresa mitjançant els treballs realitzats a la casa de Pere Patricio Mey.

ELS PROBLEMES DEL PAGAMENT DEL SERVEI

De fragmentària, contradictòria i confusa es pot qualificar la documentació relativa al pagament del servei. D'una banda perquè ens trobem amb una lluita legal fruit de les dissensions en el repartiment del terç del servei que per consuetud es destinava al desagreuament; i d'altra per implicar submergir-se en l'embrollada i desorganitzada documentació comptable de l'època foral. A grans trets, no caminaren al uníson les ordres reials de lliurar determinades quantitats a compte del servei, amb les disponibilitats del Regne per a fer-les efectives, i el pagament que es va iniciar ja endarrerit en tres anys, fou anant perllongant-se en el temps, essent Felip IV qui, com hereu del problema, tingué que, molt al seu pesar, negociar la finalització del pagament.

Començant pels problemes haguts amb el repartiment del terç del servei, dotze anys després de la clausura de les Corts (mitjans de novembre de 1616) s'encetaren les actuacions encaminades a fer possible el repartiment d'un terç de les cent mil lliures del servei ordinari destinades a satisfer els agreujats i saldar els deutes que amb el Regne es tenien. Tot plegat, entre institucions i particulars foren cinquanta-un els certificats de reclamacions presents, amb un muntant 501.5551 lliures, 13 sous i 14 diners, moltíssimes més lliures que les que hi havia per a repartir que sols n'eren 33.333 lliures, 6 sous, 8 diners. Només la Ciutat de València demanà reintegrament per un total de 453.544 lliures, 4 sous i 2 diners, amb la qual cosa restava palès que si cobràs ningú més ho podria fer. A més la Ciutat no acceptà veure's exclosa del repartiment com pretenien els altres agreujats, i així Ciutat i resta de creditors s'endinsaren en una lluita legal de la qual en hores d'ara desconeixem el desenllaç. El que sí coneixem es que el 9 de novembre de 1617 Felip III ordenà al duc de Feria que s'embargàs el repartiment fins a nova ordre, a més d'advertir als interessats que tot el que volguessen adduir

⁶² *Ibidem*. Sig. 516bis. Fol. 646rº a 647vº.

al respecte ho presentaren al Consell d'Aragó, on es proveiria.⁶³ L'opinió dels agreujats fou que, l'ordre d'aturar el repartiment i la de dirigir-se al Consell d'Aragó, eren en contra dels Costums i Furs del Regne, i si no fos perquè el braç reial era part interessada els estaments manarien remeiar l'afer com es solia.

Pel que fa al servei, tal i com va estipular-se a l'oferta, el pagament del servei es repartiria en setze anualitats iguals, començant la primera l'1 de gener del 1605. Restava compromés a pagar 22.916 lliures i 16 sous fins al gener de 1620 data en la qual es pensava haver finalitzat. Tanmateix, les circumstàncies que travessava el Regne, cada vegada més enfonsat en la crisi del segle XVII, agreujada per l'expulsió dels moriscos, conduïren a no poder-se acomplir els terminis perllongant-se el pagament més del que s'havia previst. Havent transcorregut tres anys més dels previstos per l'inici del pagament, en abril del 1608 els "Cinquanta-quatre de la Costa" responien a la lletra reial datada el 29 de febrer del mateix any, per la qual Felip III els instava a que sense més dilació donaren ordre al tresorer general de fer efectiva la primera anualitat del servei. En ella exposaven al monarca que ara això era del tot impossible per trobar-se la Generalitat exhausta, car els impostos no cobrien ni de bon tros, les necessitats de la custòdia i guarda marítima. En conseqüència, calia s'executaren els drets imposats sobre la seda a més d'altres que fossen necessaris, la qual cosa fins al moment no s'havia fet; baldament, després de tractar l'assumpte en una reunió, havien deliberat posar-los en execució. Amb la mateixa data, febrer del 1608, el rei es dirigia als diputats del Regne per que feren efectiu el que restava a pagar del donatiu ofert en temps del virregnat del marquès de Dénia (1595-1597).⁶⁴ Malgrat l'escassetat de les forces de la Generalitat per l'augment de càrregues i les circumstàncies del temps, responien al rei que les diligències a l'efecte es farien al punt arribàs l'encarregat de la regiduria del "contra-llibre", Joaquim Martí, qui aleshores es trobava absent.⁶⁵ Els ingressos insuficients de la Generalitat no abastaven a fer front als compromisos adquirits, entre ells el pagament del servei.

Quant el 31 de març del 1621 va morir Felip III, bona part del servei del 1604 mancava per pagar, la qual cosa feia a Felip IV hereu del problema de la cobrança. Com que les seues despeses eren molt més quantioses i els seus ingressos encara molt més minvats —entre altres particularitats aquell mateix any es posava fi a la treva dels dotze anys, i s'iniciava un retorn a la política bel·ligerant— insistentment va demanar el deute, ja no sols

⁶³ ACA. CA. Llig. 1357, exp. 1/15.

⁶⁴ *Ibidem*. Llig. 702. Exp. 49-1.

⁶⁵ *Ibidem*. Llig. 702. Exp. 49-2. Tot sembla indicar que a juny d'aquell mateix any, Joaquim Martí ja estava immers en la seva tasca, i així ho informava el virrei marquès de Caracena (1606-1615) a Felip III. ACA. CA. Llig. 701. Exp. 101.

el de 1604, sinó fins i tot els dos anteriors de 100.000 lliures cadascun que extraordinàriament el Regne oferí a Felip II i a Felip III. Les ordres que al respecte va donar Felip IV al virrei marquès de Pobar foren força explícites: que “apriete de veras la mano”.⁶⁶ Malgrat no haver-se acabat de pagar el servei, i frustrades les possibilitats d’aconseguir del Regne en 1625 un donatiu voluntari i soldats pagats dins el projecte d’Olivares de defensa comú, l’Unió d’Armes, foren celebrades Corts a Monçó entre el 31 de gener i el 8 de maig de 1626. En elles els braços suplicaren al rei la remissió del deute pendent del servei del 1604 així com de tots els altres, tant ordinaris com extraordinaris, tal i com s’hi exposa al Fur 70.⁶⁷ Amb les paraules “Sa Magestat manarà considerar la mercè que en açò podrà fer al present Regne” Felip IV rebutjava la proposta, tot i semblar que la ajornava a una posterior consideració.⁶⁸ Al Fur 168 ho deixava també clar.

A juny de 1627, al Reial de València, va celebrar-se per manament reial la Junta per a la millora de les decretades de les Corts de 1626, essent les sessions presidides pel virrei marquès de Pobar. El parer de tots els hi reunits respecte a la petició continguda al Fur 70 de les Corts de 1626 fou: “Que la merced que en este fuero suplica el Reyno la tiene merecida el estado en que se halla y el servicio que se ha hecho a su Magestad en estas Cortes” –servei de 1.080.000 lliures–. Però no obstant això, Felip IV no volia prescindir del deute, sinó que, mentrestant s’ajustaven els comptes per esbrinar la quantitat pendent de pagar, volia es cobraren 110.000 lliures, i que a tal fi els Cinquanta-quatre imposaren o acreixentaren nous drets. A la Junta de les decretades aquesta decisió reial els va semblar impopular, resultaria força malmirada i, sens dubte, perjudicaria el acompliment del servei votat el 1626.⁶⁹ Aquest informe de la Junta va influir perquè Felip IV reconsideràs la malmirada mesura de fer imposar nous drets a fi de possibilitar la conclusió del pagament del servei de 1604, donat que es posava en perill el cobrament del de 1626. Malgrat tot el monarca no volgué renunciar als diners i així ho deixa palès en el nou decret al Fur 70: “... que los diputados fermassen carregaments de censals de la cantitat que per dita rahó restava devent lo Regne...”.⁷⁰

El fi de l’afer el coneixem gràcies als estudis aportats per Amparo Felipo:⁷¹ a l’octubre del 1630 Felip IV encara anava a la saga del que se li restava a pagar. La determinació del muntant del deute donà lloc a un plet de dos anys entre el procurador patrimonial i els síndics dels tres estaments,

⁶⁶ *Ibidem*. Llig. 1353. Exp. 2-10; 2-7; 3-2; i 2-8.

⁶⁷ *Cortes del Reinado de Felipe IV. I. Cortes Valencianas de 1626...*, pàg. 55.

⁶⁸ *Ibidem*. Llig. 1352. Exp. 3-36.

⁶⁹ *Ibidem*. Llig. 1352. Exp. 3/35.

⁷⁰ *Cortes del Reinado de Felipe IV. I. Cortes Valencianas de 1626...*, pàg. 55.

⁷¹ A. Felipe Orts: *El centralismo de nuevo cuño y la política de Olivares en el País Valenciano*. València, 1985, pàg. 86-93.

els quals defensaven no ser deutors sinó fins i tot acreedors. A la fi es va arribar a la composició del deute per un total de 40.000 lliures, de les quals 37.000 el rei havia de rebre-les immediatament.

LA PARTICIPACIÓ DEL BRAÇ MILITAR A LES CORTS

Des de la conquesta, l’estament militar va anar en augment, tant pel propi increment vegetatiu com per les concessions realitzades per la monarquia. En paral·lelisme amb aquest creixement, es produeix l’increment de participants a les Corts, participació que es féu multitudinària al segle XVII.⁷² Les Corts de 1604 són bona prova d’açò, puix que hem pogut comptabilitzar un total de vuit-centes quinze persones amb dret a participar al braç militar. El fet que l’assistència a Corts fóra a més d’un dret, un deure “... pel caràcter vinculant que les mesures preses tenen per a tots els braços...”⁷³ pot justificar que cadascuna de les reunions del braç s’inicié amb el llistat d’assistència. Llistats on es diferencia la qualitat dels compareixents en respectives columnes, una per als nobles i altra per als cavallers i generosos. Malgrat l’intent d’esbrinar alguna possible conseqüència que la pertinença a un determinat grup podria comportar, tal i com va assenyalar S. Romeu,⁷⁴ l’acurat estudi de la documentació consultada cap cosa ens hi permet aportar i tal vegada l’examen d’altres fonts proporcionaria més elements de juí. No obstant això, ens sembla, que a efectes pràctics del desenvolupament de les Corts, igual feia ser noble com cavaller, puix que a la fi el que prevalia era la unanimitat del braç representat en el “nemine discrepante”. D’altra banda, pel que fa a la diferenciació de la qualitat dels que pertanyien al braç, creiem que aquest tipus de procediment resta més relacionat amb la mentalitat de l’època, la qual feia cura en col·locar a cadascú en el seu lloc dins de la gradació social tal i com correspon a un grup privilegiat.

Requisits “sine qua non” per a pertànyer al braç militar eren, ser noble o gaudir del privilegi de cavalleria, i ser natural del Regne o haver sigut naturalitzat, possibilitat aquesta que podia aconseguir-se mitjançant proposta en Corts. Respecte a l’edat requerida, segons Mateu hi havia estipulat un mínim de catorze anys, encara que per aquests menors sols era lícita l’assistència, tenint-ne vedat el dret de vot exercit a partir dels vint anys. Seguint al mateix autor, ni els oficials reials ni els posseïdors d’un hàbit d’orde militar, puix compareixien aquests pel braç eclesiàstic, podien entrevindre a les reunions del braç militar. Tampoc les dones ho podien fer, ni

⁷² S. Romeu: *Opus cit.* pàg. 84.

⁷³ *Ibidem*, pàg. 158.

⁷⁴ *Ibidem*, pàg. 89.

personalment ni mitjançant procurador, ja que aquesta via de participació, afirma Mateu, no era permesa puix que la compareixença s'havia de realitzar a títol personal. No comparteix Sylvia Romeu aquests testimoniatges de Mateu, i segons el seu parer, sovintegen les ocasions en què hi ha constància de la presència de dones a través de procurador. Tampoc accepta Romeu l'asseveració de Mateu al respecte de la impossibilitat d'acudir a Corts mitjançant procurador puix "són massa nombrosos els processos que ho demostren".⁷⁵ Pel que respecta de les Corts de 1604, no hi ha constància a la documentació de cap dona que, ni personalment ni a través de procurador, participara en alguna mesura en els quefers de les Corts. D'altra banda, ens sembla que determinats integrants del braç sí que obriren el camí a la utilització del sistema del procurador per a suplir les seues possibles absències, puix que a la documentació hi ha relació d'integrants del braç que presenten poders notariaus presentant als seus procuradors.⁷⁶ Concedida l'habilitació per a participar en les Corts, legalment res impedia al posseïdor d'aquest dret a intervenir en les sessions corresponents al seu braç, i a partir d'aquest punt serà el major o menor interès en participar el que farà que la seua presència fóra més o menys notòria.

Quines eren aquelles persones que es congregaven en un moment important i històric per al Regne? Donat que la documentació no ens permetia assabentar-nos de les actuacions particulars de cada un d'ells, pararem esment en la magnífica encara que esgotadora font dels llistats d'assistents a les reunions del braç militar sistemàticament registrats a l'inici de totes les sessions parlamentàries. Sols la possibilitat d'intentar definir aquest grup polític, quantitativament i qualitativament important, ens va fer superar la laboriosa i tediosa tasca d'organitzar una multitudinària participació tot al llarg de les 58 reunions hagudes durant el període parlamentari; tasca no exempta d'entrebanes conseqüència de la reiteració de noms i una absoluta manca de normalització dels mateixos. A més de conèixer el nom i cognom dels assistents a les Corts, ens semblà d'interès, des del punt de mira d'aconseguir un major acostament al coneixement dels integrants de la noblesa valenciana a inicis del segle XVII, el poder assabentar-nos de tots aquells que no participaren, malgrat gaudir del dret d'assistència. Informació que l'hem pogut elaborar a partir de la llista de les habilitacions del braç militar.⁷⁷ Així doncs, a una primera relació de cinc-cents cinquanta-sis

⁷⁵ L. Mateu: *Opus cit.*, pàg. 148 a 161; i S. Romeu: *Opus cit.*, pàg. 91 a 95.

⁷⁶ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 516 bis, Fol. 55r^o-46r^o. Aquesta relació consta de vint-i-nou assentades amb diferents dates, des del 2 de gener al 4 de febrer de 1604; tots els hi relacionats són membres del braç militar, tant el que actua com a procurador com els que fan ús de la procuraduria, i amb l'excepció de molts pocs casos tots assisteixen en major o menor quantia a les sessions del braç.

⁷⁷ ARV. *Reial Cancelleria*. Sig. 517. "Taula y repertori dels noms de tots los particulars del estament militar del Regne de València, així nobles com cavallers, que foren habilitats en les Corts generals celebrades per sa Magestat als regnicols de dit Regne en lo any 1604".

persones (de les quals dos-cents seixanta-dos són nobles i dos-cents noranta-set són cavallers) que al menys en alguna ocasió havien fet acte de presència a les reunions, foren afegint-se més i més noms que desbordaven qualsevol previsió, puix que obtingueren com a resultat una relació de vuit-cents quinze membres del braç militar, que creiem pot ser d'interès per al coneixement dels integrants de la noblesa valenciana a inicis del disset.

La mitja de participació a les Corts de 1604 es situa en el 22'2%, percentatge que suposa un mínim de tretze assistències. A partir d'aquest percentatge giren les dades següents sempre referides al total de comptabilitzats:

303 persones (37'18% del total) superaren la mitja d'assistència.

253 persones (31'04% del total) se situen per davall de la mitjana.

259 persones (31'78% del total) no assistiren a cap reunió.

Així doncs, són els del primer grup els que millor acompliren el seu dret i deure, però donat que gairebé no tots aquestos ho feren en la mateixa mida, es fa necessari seccionar el grup segons el resultat de la quantificació de les seues compareixences:

– 149 persones (18,28%) del total, assistiren entre 13 i 29 reunions, és a dir se situen entre un 22'2% i un 50% de participació.

– 96 persones (11'78% del total) assistiren entre 30 i 43 reunions, participació que se situa entre el 51% i el 75%.

– 58 persones (7'12% del total), assistiren entre 44 i 58 sessions, participació que s'hauria de considerar com excel·lent tenint en compte que suposa més del 75%

Queda justificat tot aquest maremàgnum de xifres si parem esment en que una vegada convocades Corts, el resultat que s'aconseguirà d'elles era tant de l'interès del rei com dels braços, considerats representació del Regne. Del rei, el recaptar un bon servei; mentre que l'interès del Regne restava més diluït entre els que d'una banda podríem anomenar interessos generals –adequació de la legislació reguladora de tots i cadascun dels aspectes de la vida del Regne–, i d'altra, els particulars dels estaments, segons els quals cada braç lluitarà per aconseguir el major profit. És en aquest últim punt on situem nosaltres la importància de les assistències del braç militar, puix a més de procurar l'acceptació del major nombre de propostes formulades al monarca, bé individual o conjuntament amb els altres dos braços, és segur que molts dels seus integrants, per no dir la totalitat, esperaven rebre del monarca prebendes a títol singular. Essent les Corts un marc idoni per aconseguir-lo, podria haver res millor que posar el "prendedor d'or" de la participació per a arrodonir un cúmul de serveis a la monarquia a fi d'aconseguir alguna mercè? És clar que no sols açò es requeria per a obtindre un títol de duc, comte o marquès, o per ascendir de cavaller a noble o de ciutadà a cavaller, com tampoc per a gaudir d'una renda o d'un "entretenimiento en la guerra", però si exceptuem els casos en què conces-

sió o assistència no van unides (18 de 85), la major part de les concessions d'aquesta mena foren atorgades a persones que al menys tingueren presència física destacada, i malgrat el silenci de la documentació, no ens és possible concebre una presència rellevant sense una participació activa, i que aquesta fóra indubtablement, en benefici de la monarquia. Donat que resulta difícil creure que els interessos de tan gran nombre d'integrants del braç militar foren coincidents, creiem com es qüestiona S. Romeu, si no es més lògic que imposaren el seu parer els més poderosos, generalment els més acostats a la Cort.⁷⁸ Si així fou és en aquests tots tres grups de major presència a les reunions, on hauríem d'escorcollar als que possiblement portaven les brides de les Corts, i fonamentalment en la colla de les 58 persones amb una rellevant assiduitat a les sessions del braç. Freqüència que tant podria deure's pel propi interès personal, com per actuar com a mitjancers d'alguns altres més poderosos i que a la fi serien els que imposaven el seu parer en els acords parlamentaris. D'altra banda, si parem esment en els grups familiars, ens adonem com en els casos d'assistència de pare i fill, sembla que aquest últim compareix en moltes menys reunions, deixant la tasca als seus pares; i com, pel general, en aquelles famílies més nombroses sempre hi ha un o dos membres amb una assistència molt més destacada que la resta dels integrants familiars, i que possiblement actuaren com a representants dels interessos de la família i nucli de connexió d'aquesta amb el desenvolupament de les Corts.

A les reunions del braç militar (com tampoc a les del reial), cap cosa ens revela que hi hagueren problemes interns del propi braç, ni cap reacció d'oposició a la monarquia; encara que, es ben cert, que les Corts de 1604 no s'havien convocat per a plantejar cap proposta reial susceptible de donar problemes al desenvolupament de les reunions, com fou el cas de les Corts de 1626 amb "l'Unió d'Armes". El clima internacional era de relativa calma, i sols la possibilitat de l'expulsió dels moriscos podria considerar-se com una qüestió inquietant per als interessos dels senyors. Qüestió que en cap moment la documentació mostra que aflorara com a un possible entrebanc. Segons S. Romeu, "la fermesa que havia mostrat l'estament nobiliari des dels orígens de la formació del Regne va diluint-se, en tant que depèn de les mercès reials, de les bones relacions amb la monarquia i els seus ministres. La dependència econòmica els duu la dependència política".⁷⁹ Dependència econòmica fruit de la "bancarrotta dels senyors"⁸⁰ que a inici del segle XVII era una realitat per a molts d'ells.

* * *

Per acabar, i fent un intent de valoració global de les Corts, aquestes gaudiren d'un tarannà d'adveniment a excepció d'un inici quelcom tibant com a conseqüència del lloc elegit per a la celebració, Dénia, esmenat amb el trasllat a València. Tot i a la fi no s'havien convocat per a plantejar cap qüestió conflictiva, i l'única que podia donar lloc a inquietuds, la morisca, fou arraconada. En cap moment la documentació reflecteix que aquesta convocatòria fora protagonista d'algun tipus de irregularitat en els aspectes procedimentals: les propostes legislatives reberen, oficialment, llur sanció reial en la cerimònia del soli de cloenda, lloc en el qual fou concedit oficial i públicament, el servei de les Corts; i per altra banda, els decrets no estigueren exempts d'una posterior revisió reial. Des del punt de mira legislatiu, no foren desaprovechades donat el seu cos reglamentari; i atenent-nos al alt percentatge de decrets reials aprovats, fou del beneplàcit de la monarquia, encara que aquesta va saber resguardar els seus interessos polítics. Li resultaren així mateix positives puix s'acomplien les bones expectatives que hi havia de recaptar un bon servei, objectiu primordial que decidí la seua convocatòria. També ho foren per a l'aristocràcia i l'oligarquia valenciana, recompensada amb un munt de mercès, i tal vegada per al prestigi i influència del duc de Lerma, nepotisme del qual féu que juraren per virrei al seu germà, don Joan de Rojas, marquès de Villamizar, cessant així al arquebisbe Ribera, la gestió del qual havia sigut de l'antipatia dels estaments. I el poble, però?, aquest malcontent hi va veure les Corts com a una traïció dels representants del Regne, i es va considerar traït i venut.

⁷⁸ S. Romeu: *Opus cit.*, pàg. 96

⁷⁹ *Ibidem*, pàg. 84.

⁸⁰ J. Casey: *Opus cit.*, pàg. 131-157.